

10.982/3

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

10982/3.

Semmelweis

az anyák megmentője

Írta :

Dr. VAJDA KÁROLY

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST, 1933

BETEGÁPOLÁSÜGY KÖNYVTÁRA 3. SZÁM

SZERKESZTI: DR. ANTAL LAJOS

Ára : 50 fillér

Semmelweis, az anyák megmentője

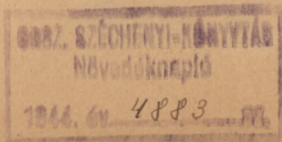
Irta: Dr. Vajda Károly.

Ostwald „Grosse Männer“ című munkájában két nagy csoportba osztja az ú. n. nagy embereket: klasszikusokra és romantikusokra, természetesen a szónak nem köznapi és különösen nem szépirodalmi értelmében. A különbséget első sorban szellemük reakcióképességének gyorsaságában találja. A klasszikusok igen lassan dolgoznak, fiatal korukban rendszerint semmi jelét nem adják jövődöbéli nagyságuknak; nem tartoznak mindig a jó tanulók közé. Nem azért, mert nem tudnának vagy nem akarnának tanulni, hanem főleg azon okból, mert a nyújtott tananyag nem elégíti ki tudásvágyukat. Ők többre vágynak és magasabbra törnek. Korán jöttek a világra és rendszerint emberöltőkkel előzik meg korukat. És épen, mert kortársaik nem értik meg, különcöknek, fantasztáknak, sokszor félbolondoknak tartják őket. Korszakalkotó tevékenységük rendszerint egyetlen egy teljesítményben merül ki, de ez azután olyan kolosszális, hogy örökre megalapítja hírnevüket. Rájuk illik az a régi arabs közmondás: „Haláluk után nőnek az emberek.“ Csak a második, harmadik nemzedék méltányolja korszakalkotó működésüket.

Velük ellentétben állanak a romantikusok, a korán érettek, a hihetetlen gyorsasággal dolgozó zsenik, a szerencse fiai, akik már kis gyermekkorukban feltűnnek kiváló szellemi képességeikkel. Már az elemi iskolában is a legjobb tanulók közé tartoznak, még inkább a középiskolákban és az egyetemen. Ők nyerik el az összes ösztöndíjakat. Egész életükön át nagyot és maradandót alkotnak. Kortársaik még életükben felismerik és teljes mértékben méltányolják közérdekű munkásságukat és elhalmozzák őket elismerésük minden külső jelével.

Semmelweis, amint látni fogjuk, egyike a legtipikusabb klasszikus tudósoknak. Az ő korszakalkotó működésének a története mély betekintést nyújt abba a boszorkánykonyhába, amit a „*zseni műhelyének*“ lehetne nevezni, s amely egyszerűségében utólag mindig afféle Columbus tojása benyomását kelti. *Semmelweist* az összes kulturnemzetek közvéleménye olyan jelzővel ruházza fel, amelynél szebbet, díszesebbet, nemesebbet és igazabbat orvos nem viselt. Széles e világon mindenütt, ahol az anyák nehéz órájukban a legteljesebb bizalommal fordulnak orvoshoz, vagy szülész nőhöz, abban a biztos tudatban, hogy — hála *Semmelweis* örökéletű és örökbecsű tanainak — őket semmi baj nem érheti, „az anyák megmentőjének“ nevezik ezt a nagy magyar orvost.

10.982/3

Gyermekkoráról és korai ifjúságáról keveset tudunk. Buda pesten született 1818. július 1-én, abban a ma is változatlanul álló Apród-utcai sárga házban, amelyet születésének 100-ik évfordulója alkalmából emléktáblával jelöltek meg. Atyja kereskedő volt. Tíz gyermeke közt *Semmelweis* volt a negyedik. Az elemi iskolákat Budán, a gymnasiumot ugyanott a piaristáknál végezte. Nem tartozott a legjobb, de a rossz tanulók közé sem. Kitűnő emlékező tehetséggel és józan ítélőképességgel megáldott, friss, életvidám, jókedvű fiú volt. Csak azt hitte el, amit saját szemével látott. Atyja hadbírónak szánta. 1837-ben, 19 éves korában Bécsben a jogi fakultásra iratkozott be hallgatónak. Csak véletlenül mult, hogy nem ezen a pályán maradt. Egyik barátja elvitte egy bonctani előadásra és ez annyira megnyerte tetszését, hogy azonnal átiratkozott medikusnak. Az első évet, valamint később a negyedik és ötödiket Bécsben, a második és harmadikat Pesten végezte. Tanulmányi ideje alatt anyagi gondjai nem voltak. A végletekig szorgalmas, de amellet vidám természetű medikus volt, akit kortársai ezen tulajdonsága, valamint jószíve és becsületes jelleme miatt nagyon szerettek. 1843. november 8-án tette le az első, 1844. február 6-án a második szigorlatot, mind a kettőt „sat bene“ eredménnyel. Orvosi értekezése a növények életéről („De vita plantarum“) szólt. Április 2-ára volt kitűzve doktorrá való avattatása, ezen azonban nem jelent meg; haldokló édesanyjához sietett Pestre. Ennek temetése után visszatért Bécsbe, ahol 21-én doktorrá avatták. Augusztus 1-én letette a szülésmesteri vizsgát is. A híres bécsi orvosi fakultás egére ekkor három fényes csillag szórt a soha el nem múló fényt: *Rokitansky*, *Skoda* és *Hebra*. *Rokitansky*, a világhírű pathologiai anatomus tantermébe a világ minden tájáról zarándokoltak a tanulni vágyó medikusok. *Skoda* mint első a kopogtatás és hallgatódzás új módszerére tanította számtalan hallgatóját. *Hebra* megvetette a bőrgyógyászat tudományos alapjait. *Semmelweis* nagy szorgalommal hallgatta mind a háromnak ragyogó előadásait, de szíve vágya a szülésszet és nőgyógyászat volt. És épen ennek a tudománynak csak nagyon közepszerű képviselője volt a különben világhírű egyetemen. *Klein* tanította e fontos tárgyat. Elődje *Boër*, II. Józsefnek kedvenc embere volt. Annál jobban gyűlölték őt az udvar egyes csoportjai, akik a nagy uralkodó halála után különböző átlűrügyek alatt el is mozdították állásából. Ő maga távozása előtt *Kleint*, mint legkevesebb alkalmasat jelölte meg a tanszék aspiránsai között. Mégis, vagy talán épen azért, őt nevezték ki. *Boër* alatt 0.84% volt a szülönők halálozási aránya. *Klein* alatt mindjárt az első évben 7.34%-ra, vagyis majdnem tizszeresére szűkött fel. Hogy miképen fogta fel tanári hivatását, annak jellemzésére talán elég azt említeni, hogy semmiképen nem engedte meg hallgatóinak a szülésnél való segédkezést. S midőn illetékes helyről figyelmeztették, hogy mint orvosok mégis csak kénytelenek lesznek ezzel foglalkozni, azt felelte, hogy ez bizony nagyon szomorú, de a következményekért nem vállalhatja a felelősséget. Ezek után elképzelhetjük *Semmelweis*nek határtalan rajongását e tudomány iránt, ha azt még ilyen ember sem volt képes belőle kiölni. Amint szülésmesteri oklevelét megkapta, azonnal *Klein*hez fordult azon kéréssel, adjon neki helyet klinikáján. *Klein* ismerte *Semmelweist*, mint legszorgalmasabb hallgatóinak egyikét és mint assistensjelöltet azonnal felvette osztályára. — Kevés fiatal orvos fogta fel hivatását olyan komolyan, mint *Semmelweis*. Már a kora hajnali órákban ott volt *Rokitansky* osztályán, ahol nap-nap után boncolta a gyermekágyi láznak áldozatait, hogy ilyen módon világosságot derítsen ezen rettenetes baj

okaira, 8-kor már *Klein* osztályán volt és ott dolgozott késő estig, sőt mint ügyeletes orvos éjszaka is. Amellett szorgalmasan készült sebészdoktori vizsgájára is, amelyet 1845. november 30-án sikerrel le is tett.

1846. elején *Semmelweis* életének olyan fordulópontja előtt állott, amely egészen más irányba terelhetette volna pályáját és pedig az orvosi tudomány és az emberiség soha nem pótolható kárára. A fiatal *Skoda* sok-sok vizsontagság és mellőztetés után ekkor lett rendes tanár. Már ekkor is jó barátságban volt *Semmelweis*-szal, aki tanársegédje szeretett volna lenni. *Skoda* azonban nem őt választotta. Tehát továbbra is *Klein* mellett maradt, aki februárban ideiglenes, júliusban pedig végleges tanársegédnek neveztetette ki. *Semmelweis* boldog volt, hogy végre önálló hatáskörben szíve vágya szerint fejtheti ki orvosi tevékenységét, de ezen örömét megrontotta a szülőintézetek akkori réme, a gyermekági láz. Nap-nap után látnia kellett, hogy sikeres műtéti beavatkozás után meghaltak a gondjaira bízott szülőnők és gyakran ezeknek ártatlan csecsemői is. És pedig rendszerint a legfiatalabbak, legerősebbek haltak meg, főleg azok, akik először szültek és akiknél a szülés éppen e miatt elhúzódott, úgy hogy orvosi beavatkozásra volt szükség. És akármilyen jól is sikerült e beavatkozás, vagy műtét, néhány nap múlva fellépett a gyermekági láz, amely majdnem mindig halálosan végződött. Olyan melegen érző orvosra, mint *Semmelweis*, rettenetesen hatott e rejtélyes betegségnek borzalmas pusztítása. Szinte irigységgel tekintett a *Klein*-ével szomszédos *Bartsch* professzor osztályára, amelyen a szülésznők nyerték kiképeztesítésüket és ahol csak nagyritkán fordult elő a gyermekági láznak egy-egy elszórt esete. Pedig ott csak szülésznők segédkeztek a szülésnél, nem pedig képzett, tudós, tapasztalt orvosok. És így volt ez szerte egész Európában és pedig nemcsak a kontinensen, hanem Angliában is. Amely intézetekben a leendő orvosok nyerték kiképeztesítésüket, ott valósággal otthon volt a gyermekági láz, ellentétben a bábaképző intézetekkel, ahol csak elvétve fordult elő egy-egy ritka eset. Ezen a téren csak egy kivételt ismert az orvosi világ. A párisi „Hospital de la maternité“ bábaképző osztályát, ahol éppen úgy pusztított ez a borzalmas betegség, mint az orvosok osztályán.

Ma, midőn még a műveltség alacsonyabb fokán álló emberek is tisztában vannak a gyermekági láz okával, kissé nehéz beleképzelni magunkat *Semmelweis* korába, midőn a leghíresebb szülész professzorok is hihetetlenül naív magyarázatokkal igyekeztek e borzalmas betegség lényegébe behatolni.

Egyrészt külső behatásoknak tulajdonították a gyermekági láz keletkezését és pedig athmosphaerikus, kosmikus és tellurikus befolyásoknak. Ezeket együttesen „genius epidemicus“-nak nevezték. Ide sorolták a levegő hőmérsékletét, nedvességtartalmát etc. Felvették, hogy ezeknek változása által „miasma“ fejlődik, amely a levegőn át terjeszti a betegséget. Mások ismét „contagiumra“ gondoltak, amely a beteg szervezetében fejlődik és érintkezés útján terjed. Arra is gyanakodtak, hogy a terhesség, szülés és gyermekági által a vér összetétele bizonyos hátrányos változásokat szenved. Okolták a méh hiányos összehúzódását és a diétahibákat is. Még régebbi nézet volt az, hogy a menstruációnak a terhesség alatti szünetelése folytán a szervezetben rekedt vérben bizonyos mérges anyagok halmozódnak fel, amelyek aztán a szüléskor eltávolodnak. Ha ez azután elmarad, gyermekági láz lép fel, éppen úgy a tej visszamaradásakor is.

Mindezekre nézve *Semmelweis* az ő józan ítélőképességével és sziklaszilárd vaslogikájával azt a kérdést vetette fel a vele vitatkozó kollégák, sőt szigorú főnöke, *Klein* előtt is, miért szűnik meg azonnal a gyermekági láz mindenütt, ha az orvosok szülőintézetét bezárják, miért szünetel a járvány még ezen osztályokon is nyáron az egyetemi szünidők alatt, továbbá karácsonykor és húsvétkor? Ez tehát nem lehet epidemia, hanem endemia, amelynek okát egyes-egyedül magában a szülőintézetben kell keresni. Ezt már azért is meg kell tenni, mert elképzelhetetlen olyan járvány, amelynek határa egy keskeny ajtó. Ez választotta el ugyanis *Klein* osztályát a *Bartsch*-étől. Tudnunk kell azt is, hogy a hét három napján, — hétfőn, szerdán és pénteken —, minden vajdú nő *Bartsch* osztályára került, míg a hét másik négy napján minden szülőnőt *Klein* osztályán helyeztek el. *Semmelweis* kijelentette, nem tud elképzelni olyan járványt, amely a soklakosú Bécs szülőnői közt csak vasárnap, kedden, csütörtökön és szombaton pusztít, míg azok, akiket a hét másik három napján lepnek meg a szülőfájdalmak, mentek maradnak ettől a betegségtől. Azt is hangsúlyozta, nem tudja, miért nem lép fel ez a járvány soha olyan nőkön, akik otthon, lakásukon szülik meg gyermekeiket, akár gazdagok, akár szegények.

Egymásután küldött ki a kormány bizottságokat a rejtélyes betegség okainak kikutatására. Ezek egyszer az osztály zsúfoltságában, a szellőztetés hiányában, a meg nem felelő diétában, majd a rosszul gondozott ágy- és fehérneműben és a szülőosztály rossz fekvésében vélték az okot megtalálni. Más bizottság megint úgy vélekedett, hogy az orvosok osztályán az intézet rossz híre, a fiatal szülőnőknek megsértett szégyenérzete okozza a gyermekági lázat.

Semmelweis minderre azt válaszolta, hogy mindenekelőtt az ő osztályán nincsen zsúfoltság, mert dacára annak, hogy ők a hét négy napján vesznek fel szülőnőket, míg a bábák osztályán csak három napon át, mégis az utóbbi osztályon jóval több a szülőnők száma. T. i. a *Klein* osztályának olyan rossz a híre, hogy a szegény szülőnők inkább vártak néhány órát, csakhogy a *Bartsch* osztályára kerüljenek, sőt sokszor ezen várakozás közben az utcán szülik meg gyermeküket, csakhogy valahogy a *Klein* osztályára ne kerüljenek. A szellőztetés, a fehérnemű, a diéta hajszálalig egyforma a két osztályon. Ami pedig a szégyenérzet megsértést illeti, a bábák csak a sima szülések körül segédkeznek, míg a legkisebb szülési rendellenesség esetében a bábák osztályán is orvos végzi a szükséges beavatkozást vagy műtétet.

Azt is hangoztatta az egyik bizottság, hogy amint a gyóntató pap *Klein* osztályán végigmegy az öt kórtermen, előtte a ministráns a csengettyűjével, már maga ez a körülmény halálfélelemmel tölti el a gyermekágyasokat, csökkenti ellenállóképességüket és így az addig egészségesek is megkapják a gyermekági lázat. *Semmelweis* maga is beismerte, hogy szinte idegessé teszi őt a papnak gyakori megjelenése. Kérdezte is a jóságos plébánost, nem lehetne-e csengettyűszó nélkül végigmenni a kórtermeken. Szerencsére Istennek igazi szolgájával volt dolga, aki nem a külsőségeket nézte, hanem a lényegét. Szűk plébánosi hatáskörében nem tudott ugyan változtatni a szigorú előírásokon, de megértő fülekre talált felettes püspökénél. A bécsi bíboros érsek meghallgatván plébánosának előterjesztését, teljesen méltányolta a felhozott okokat és főpapi hatalmánál fogva kivételesen megengedte, hogy midőn a plébános *Klein* osztályán megjelenik, csengettyűszó nélkül vihessék előtte a kegyszereket. A plébános ezentúl szinte észrevétle-

nül surrant be *Klein* osztályára és halotti csendben hallgatta meg a szegény haldokló szülők gyónását és látta el őket a vallás utolsó vigasztalásával. A halálozási arány azonban nem változott. *Semmelweis* még szorgalmasabban boncolta az osztályán kiszenvedett gyermekágyasokat, hogy a betegség okát megtalálja, anélkül, hogy fáradozását siker koronázta volna. Annál nagyobb szeretettel foglalkozott szegény betegeivel, akik csak benne bíztak, csak tőle várták gyógyulásukat. Amint súlyos lépteivel, szeretetet sugárzó szemével végigment a kórtermeken, a szegény szülők feléje nyújtottak lesóványodott karukat, őt kérték, mentse meg őket, ne engedje árvaságra jutni ártatlan gyermeküket. Tehetetlenségének tudata megbénította *Semmelweis* tetterejét, súlyos lehangoltság vett rajta erőt.

1846. októberében váratlan esemény történt. *Semmelweis* elődje *Breit* megjelent *Kleinnél* és visszakiváncozott tanársegédi állásába. És megtörtént a példátlan eset, hogy kérésének a fakultás *Klein* előterjesztésére helyt adott és *Semmelweis*t visszadegradálták ideiglenes assistensnek. Ujból két hosszú év állott előtte. Szabadságot kért és Angliába akart menni a gyermekágyi láz okainak kikutatása céljából. Ugyanakkor a minisztérium új bizottságot küldött ki a *Klein* osztályán hihetetlenül felszökött sok haláleset okának ki-puhatolására. Ez a bizottság úgy találta, hogy a medikusok és az osztályra beosztott idegen orvosok (u. n. hospitansok) túlsókat vizsgálják a szülőket. Erre a miniszterium 42-ről 20-ra redukálta ezeknek a számát. Ezen intézkedésre a halálozás egy hónap alatt 10.77%-ról leszállt 3.21%-ra, tehát egy harmadára, további egy hónap múlva pedig 1.92%-ra.

1847. januárjában *Breit*et Tübingába nevezték ki professzornak, mire *Semmelweis* újból rendes assistens lett. A tervbe vett angliai tanulmányúthoz rövid volt az idő. Minden szépért és nemesért rajongó lelke Olaszország kéke ege alá vágyódott, azt remélte, hogy felzaklatott lelke Velence művészeti szépségeiben megnyugvást fog találni. Reménye azonban nem vált be. Ott is folyton hallotta szegény szülőknőinek halálhörgését és az ártatlan csecsemők sírását. Alig három heti tartózkodás után visszatért Bécsbe, ahol rettenetes hír várta. Atyai jó barátját, *Kolletschka* professzort, a törvény-széki orvostan tanárát néhány nap előtt temették. Boncolás közben egyik hallgatója a boncoló késsel megsértette *Kolletschka* ujját. Néhány nap múlva hullamérgezés folytán a szerencsétlen professzor meghalt. Maga *Rokitansky* boncolta. Alig hogy *Semmelweis* újból átvette osztálya vezetését, ijesztő módon felszökött a gyermekágyi lázban elhalt szülők száma. Áprilisban már elérte a 18.27%-ot. Pedig *Semmelweis* minden lehetőt megtett a borzalmas betegség okának kikutatására és leküzdésére. Személyesen boncolt minden gyermekágyi lázban meghalt nőt. A legnagyobb körültekintéssel és gondjai végezte az osztályán szükségessé vált összes szülészeti beavatkozásokat és műtéteket. És mégis ez a rettenetes sok haláleset! Ujból nagy lehangoltság vett rajta erőt, amelyet még fokozott a *Kolletschka* halála miatti bánkódás. Sokszor megbeszélte kollegáival e haláleset körülményeit. Ez a négy hét volt életének fordulópontja. Május közepe lehetett, midőn *Rokitansky*től elkérte és lakására vitte a *Kolletschka* boncolásáról felvett jegyzőkönyvet. Bezárkózott szobájába és amint tételről-tételre olvasta a jegyzőkönyvet, egyszerre fényes világosság támadt meggyötört agyában, vakító világosság és olyan termékenyítő gondolat, amilyent a tudományok története csak nagyon keveset ismer. Önkénytelenül arra a másik nagy orvosra, *Julius Robert Mayerre* gon-

dolunk, akinek agyában néhány évvel előbb átvillant az energia megmaradásának az elve, az a törvény, amely új irányt szabott a természettudományoknak, különösen a mechanikának és amely törvény gyakorlati alkalmazásának köszönhetjük a mai kultúréletnek sok-sok előnyét. *Ostwald* ezen törvényt a 19. század legnagyobb felfedezésének deklarálta. Mi orvosok azonban többre becsüljük *Semmelweis* felfedezését; a mi szemünkben egy nőnek az élete is, különösen abban a szent pillanatban, midőn új életet ad, többet nyom a latban, mint a kultúrának sok-sok vívmánya. De térjünk vissza a zseni műhelyébe, *Semmelweis* kis szobájába. Amint izzó fejjel tételről-tételre olvasta a boncolás jegyzőkönyvét, meglepetéssel látta, hogy *Rokitansky* szóról-szóra ugyanazon elváltozásokat állapította meg *Kolletschka* hulláján, amelyeket ő maga annyi sok gyermekágyi lázban elhalt nő hulláján talált. Ha tehát a boncolás lelete ugyanaz, akkor a két betegségnek is azonosnak kell lennie. Vagyis az a sok gyermekágyas nő hullamérgezésben halt el! Csak az volt a kérdés, honnan került ezen szegény nők szervezetébe a hullaméreg. A válasz egyszerű és kézenfekvő volt. A szülésnél segédkező orvosok és a vizsgáló medikusok kezéről. Hiszen úgy az orvosok, mint a medikusok néhány perccel a vizsgálat és műtét előtt ugyanazon kézzel boncoltak, tehát hullaméreg tapadt kezükhöz. A vizsgálat és műtét előtt csak igen hiányosan mosták meg kezüket. *Semmelweis* maga, beteglátogatásai alkalmával minduntalan figyelmeztette hallgatóit arra az átható hullaszagra, amely kezükből áradt. Ahol pedig szag volt érezhető, ott okvetlenül a hullaméreg maradványai tapadtak a kézhez. És egyszerre megoldást nyert a gyermekágyi láz évszázados rejtélye és a hozzáfűződő sok-sok eddig megmagyarázhatatlan körülmény.

A gyermekágyi láz azért nem pusztított a bábaképző intézetekben, mert a bábák nem boncoltak; illetve az egyetlen helyen, ahol boncoltak, a párisi Hospital de la maternité-ben épen úgy szedte áldozatait a gyermekágyi láz, mint bárhol a medikusok osztályán. Azért szünetelt a gyermekágyi láz karácsonykor, húsvétkor és a nagy nyári szünidőben a medikusok osztályán, mert ekkor az orvostanhallgatók nem vizsgáltak. Azért szünt meg a járvány azonnal mindenütt, amint a szülőintézeteket bezárták, mert ugyanakkor megszűnt a hullamérgeggel történt fertőzés is. Azért nem betegedtek meg soha gyermekágyi lázban azok a nők, akik csakhogy *Klein* osztályára ne kerüljenek, inkább az utcán szülték meg gyermeküket és csak azután kerültek az osztályra, mert ezeket már nem vizsgálta senki. *Bartsch* osztályán csak azért fordult elő elvértve a gyermekágyi láz egy-egy esete, mert ő maga nagyon ritkán boncolt, még ritkábban *Arneht* nevű segédje. Ellenben gyakori volt a gyermekágyi láz ezen az osztályon is elődjének, *Zipfel*nek idején, aki majdnem naponként boncolt. Mindezen meggondolások szinte egy pillanat alatt vonultak át *Semmelweis* agyán. Határtalan öröm töltötte el egész valóját, de egyszersmind mélységes szomorúság és keserű önvád is. Hiszen ő mindennap már kora hajnalban boncolt és néhány perc múlva hullamérgeggel fertőzött kezével vizsgálta a szülőnőket és műtéteket végzett rajtuk. Azért pusztított a járvány annyira az ő osztályán.

Ő maga 1860-ban megjelent korszakalkotó művében a vérbeli klasszikust annyira jellemző egyszerűséggel így írja le világraszóló felfedezését:

„Történik azonban, hogy *Kolletschka*, általam mélyen tisztelt tanár törvényszerű boncolat alkalmával hullarészekkel fertőzött késsel vigyázatlan ta-

nuló által megsértették s ezen sértés következtében genyvrben (Pyaemia) meghalt.

Megrázkódtatva egész valómban és izgatott kedélyem szokatlan hevével gondolkozáim e felett, midőn hirtelen lelkem előtt állt meg egy gondolat s egyszerre világossá lőn előttem, hogy a gyermekági láz és *Kolletschka* tanár betegsége ugyanegy, miután a gyermekági láz bonctanilag ugyanezen alakokból áll... Ha tehát *Kolletschka* tanárnál a genyvér (Pyaemia) hullarészek által történt beoltás következtében támadt, úgy a gyermekági láznak is ugyanezen forrásból kellett származnia. Most csupán azt kellett eldönteni: honnét? és hogyan? oltatnak be a szülőkbe a rothadt hullarészek. Ezen hullarészek átviteli forrása a tanulók és a gyógykezelő orvosok kezein volt fellelhető.¹⁾

Felfedeztetett tehát a gyermekági láz oka és felmerült a nagy kérdés is, miképen lehetne ezen okot kiküszöbölni és ezáltal a borzalmas betegség pusztításainak gátat vetni. Ne felejtjük el, 1847-ben vagyunk. A bakteriologia gyermekkorát élte. Még nem ismerték azon apró mikroszkopikus szervezeteket, amelyek a különböző fertőző betegségeket okozzák. Még nem tudták, hogy a sublimátnak igen híg oldata ezen kórokozókat elpusztítja, még nem ismerték a karbolsav ugyanezen hatását. A kéz fertőzőttségének csak egy ismertetőjele volt: a hozzátapadó átható hullaszag. *Semmelweis* elrendelte, hogy minden orvos és minden medikus, mielőtt szülönőhöz hozzányúl, szappannal és chlórvízzel mossa a kezét mindaddig, amíg a hullaszag teljesen el nem tűnik. Később a drága chlór víz helyett a sokkal olcsóbb és ugyanolyan hatású chlórmeszet használták ezen célra. Az eredmény meglepő volt. Áprilisban 312 szülönő közül 57-en haltak meg gyermekági lázban. Májusban kezdődött az új rendszer. Júniusban 180 szülönő között már csak 3 halt el. Ilyen és még kisebb maradt a halálozás ezentúl is. Az 1848. év folyamán *Semmelweis* osztályán a szülönőknek csak 1%-a halt meg gyermekági lázban.

Milyen állást foglalt *Klein* assistensének e felfedezésével szemben? Nem épen rosszakarátú, de bornirt ember volt. A főnököknek azon fajtájához tartozott, akikre olyan nagyon ráillik *Nietzsche* aforizmája: „Minél magasabbra repülünk, annál kisebbek vagyunk azok szemében, akik nem tudnak repülni.“ Dehogyan tudott ő azon eszményi magasságba emelkedni, amelyben *Semmelweis* nagyratörő szelleme járt. Pedig örök dicsőségre tehetett volna szert, ha legalább nem állott volna útjában *Semmelweis* újításainak. Így csak herostratesi emléke maradt az utókorra. Még ma sincs tisztázva, mely napon rendelte el *Semmelweis* a chlór vizes mosásokat, pedig ez nemcsak a gyermekági láz leküzdésének a kezdete volt, de egyszersmind az antiseptis és a sepsis születésnapja is. *Schürer von Waldheim* 1905-ben megjelent nagy *Semmelweis* életrajzában május közepére teszi ezt a dátumot. *Berger Alfréd* báró 1903-ban a *Neue Freie Presse*-ben közölte *Semmelweis*-ről szóló novelláját, amely még ugyanazon évben az Orvosi Hetilap hasábjain is napvilágot látott. Ebben egy kis költői szabadsággal úgy adja elő a nagy felfedezés történetét, mintha *Semmelweis* jelen lett volna *Kolletschka* hullájának boncolásánál és amint *Rokitansky* tollba mondotta a boncolás eredmé-

¹⁾ *Semmelweis* Összegyűjtött Munkái. A M. Kir. Orvosi Könyvkiadó Társulat megbízásából összegyűjtötte és egy részét németből fordította: Dr. Győry Tibor. Budapest 1906. A gyermekági láz kóroktana. 33. oldal.

nyét, még ott a helyszínen villant volna át *Semmelweis* agyán felfedezésének első gondolata. *Schürer von Waldheim* minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy nem így történt a dolog. A boncolás és a nagy felfedezés között legalább 5 hét telt el.

Az új tan híre villámsebességgel terjedt el egész Európában. Azt hihetnők, hogy *Semmelweis*nak a napnál is világosabb okfejtése és fényes eredményei azonnal meggyőztek minden szakembert. Csodálatos módon nem így történt. Még csodálatosabb, de emberileg érthető, hogy éppen szűkebb értelemben vett kollegái, a szülészek és nőgyógyászok voltak legkevésbé meggyőződve az új tan megdönthetetlen igazságáról és hogy inkább a más szakmabeliek lelkesedtek érte. Már Bécsben is így történt. *Klein* szinte ellenségesen, *Bartsch* közömbösen fogadta *Semmelweis* újításait. Annál nagyobb lelkesedéssel és szinte fanatikus ragaszkodással karolták fel a fiatal kutatót *Rokitansky*, *Skoda* és *Hebra*. Ez utóbbi 1847. decemberében a bécsi orvosegyesület hivatalos közlönyében ismertette a nagy felfedezést, ismételte ezt ugyanazon a helyen a következő év áprilisában. És itt felmerül az a szemrehányásnak is beillő kérdés, miért nem ragadott tollat maga *Semmelweis*, hogy az orvosi világ az ő előadásából ismerje meg az új tant. Ezen pedig ma nem szabad csodálkoznunk. *Ostwald* említett munkájában kifejti, hogy az emberiség nagy szellemei között a klasszikusok nem szeretnek és sokszor nem is tudnak írni. Bevallja ezt maga *Semmelweis* is nagy munkájának előszavában: „Eine mir angeborene Abneigung gegen Alles, was schreiben heisst.“ Nemcsak írni nem szeretnek a klasszikusok, de a nagy nyilvánosság előtt szerepelni sem.

Majdnem két év telt el *Semmelweis* nagy felfedezése óta, anélkül, hogy az orvosi nyilvánosság az ő szájából hallotta volna az új tant. 1849. februárjában *Haller* belorvos a bécsi orvosegyesületben magasröptű előadásban kelt *Semmelweis* tanainak védelmére és az ő indítványára egyhangulag elhatározták, hogy felkéri *Semmelweist*, ismertesze felfedezését az orvosegyesület plenuma előtt. *Semmelweis* eleget is tett ezen megfizetendő felhívásnak, de csak 8 nap múlva. Ez is klasszikus vonás. Ugy akarta megtartani előadását, hogy azon semmi kivetni való ne legyen. 1850. május 15-én folyt le a bécsi orvosegyesületben az a történelmi nevezetességű gyűlés, amelyen *Semmelweis*, a fiatal assistens megtartotta nagyfontosságú előadását a gyermekági láz okáról és megelőzéséről. Folytatta az előadást június, majd július 15-én. Az összes orvostanárok, a kórházi főorvosok és a főváros úgyszólván összes gyakorló orvosai vettek részt ezeken az üléseken, amelyeknek fényét emelte, hogy mind a három *Rokitansky* elnökölt. Minden ülés végén az összes jelenlevők határtalan lelkesedéssel ünnepelték a fiatal előadót.

Semmelweis nem közölte előadásait egy orvosi lapban sem. Mint vérbeli klasszikus irritzott a nyilvánosságtól. Az orvosegyesület azonban jegyzőkönyveiben kivonatossan közölte az előadások tartalmát.

1849. tavaszán lejárt *Semmelweis* második tanársegédi éve. Évszázados szokás volt úgy Bécsben, mint Európa minden más klinikáján, hogy minden tanársegédi alkalmaztatást ilyenkor további két évre meghosszabbítottak, sőt, mint *Breit* esetében láttuk, szó nélkül visszahelyezték még egy ötödik és hatodik évre is. *Semmelweis* is beadta kérvényét, hogy hagyják meg további két évre mostani állásában, hogy kutatásait folytathassa. *Klein* a fakultás ülésén ellenezte a meghosszabbítást, a professzorok többsége azonban leszavazta és azt határozta, hogy *Semmelweis* további két évre marad-

jon eddigi állásában. A minisztérium azonban úgy határozott, hogy ennek eldöntése nem is tartozik a fakultás hatáskörébe és nem hosszabbította meg *Semmelweis* szolgálati idejét. Évszázadok alatt ez volt az egyetlen eset, hogy a ministerium nem erősítette meg a fakultásnak ilyen irányú döntését. *Schürer von Waldheim* szerint *Klein* volt az, aki összeköttetései révén ilyen határozatot provokált. S így történt, hogy a híres bécsi iskola legnagyobb asszisztensének lehetetlenné tette kutató munkája folytatását.

Semmelweis már 1849-ben beadta magántanárság iránti kérvényét, a fakultás elutasította. 1850 februárjában megismételte folyamodását. Nyolc hónapi várankoztatás után október 10-én megadták neki a magántanárságot, avval a megszegyenítő megszorítással, hogy csak bábun taníthatja a szüléshetet. Tehát *Semmelweistől*, minden idők legnagyobb nőorvosától féltették a szülönőket. Mintha *Napoleont* avval biztatták volna, hogy ólomkatonákkal vivja meg győzedelmes csatáit! *Semmelweis* le volt sujtva. *Schürer von Waldheim* ugyan kijelenti művében, hogy a fakultás engedélye úgy szólt: „Gyakorlatokkal bábun és hullán.”* Azonban a *Semmelweis*nek kézbesített végzésben az utolsó két szó hiányzott. Tehát itt is valami titkos befolyás érvényesült. *Semmelweis* nem is hirdetett előadást. Hirtelen elhatározással otthagya Bécsot és Pestre költözött. Ezen lépését *Skoda* és *Hebra* soha sem bocsátották meg, *Rokitansky* sem titkolta neheztelését.

Pesten *Hirschler* és *Markusovszky* kitörő örömmel fogadták, annál is inkább, mert a Rókus kórházban éppen gyermekági láz járvány pusztított, pedig oda nem is jártak medikusok. *Semmelweis* megállapította, hogy a szülőosztály főorvosa egyszersmind törvényszéki boncolásokat is végez, orvosai pedig boncoló orvos hiányában maguk boncolják a gyermekági lázban elhaltak hulláit. A város tanácsához intézett beadványában feltárta a járvány okait és késznek nyilatkozott annak elfojtására. 1851. május 20-án ki-nevezték fizetés nélküli főorvosnak a Rókuskórház szülészeti osztályára. Két kórtermet és egy szülőszobát bocsátottak rendelkezésére. Mind a három helyiség ablakai a hullakamrára és az árnyékszékekre nyíltak. Mindezek dacára attól a pillanattól kezdve, amint az osztály vezetését átvette és a chlórmosásokat kötelezővé tette, a gyermekági lázban való halálozás leszált 0.85%-ra. Pesten megisméltódott ugyanaz, ami *Semmelweist* Bécsben is elkésérítette. A szűkebb értelemben vett kollegák nem nagy elismeréssel fogadták az új tant, annál lelkesebben szegődtek melléje *Balassa*, a nagy sebész, *Hirschler*, a nagy híru szemorvos és *Markusovszky*, a magyar orvosképzés úttörője. A szüléshetet egyetemi professzora, *Birly*, csak annak tulajdonította a gyermekági lázat, hogy a szülönők nem kapnak elég sok és elég erős hashajtót, ennél fogva hallani sem akart *Semmelweis* újításairól. Külföldön azonban mindinkább többen és többen alkalmazták a chlórmosásokat és kitűnő eredményeiktől felbátoritva *Semmelweis* lelkes hívei lettek. Egy nagyon tragikus eset is hozzájárult az új tan elterjedéséhez: *Michaelis*, a kielii egyetem szüléshetánának öngyilkossága. Unokahuga anyai örököknek nézett elébe és mi sem volt természetesebb, minthogy híres rokonához fordult. *Michaelis* a szülés előtt ugyan szorgalmasan boncolt, de ő maga vezette a szülést. Szegény huga néhány nap múlva súlyos gyermekági lázba esett és meghalt, sőt meghalt kis gyermeke is. Később *Schwarz*, *Semmelweis* egyik tanítványa lett *Michaelis* assistense, aki Kielbe hozta az új tan hírért. *Michaelis* azonnal elrendelte klinikáján a chlórmosásokat, mire rögtön megszűnt az ott dühöngő

*) „Mit Übungen am Phantom und Kadaver.”

gyermekági láz járvány. Keserű önvád marcangolta lelkét, hogy unokahúgát ő fertőzte meg a kezéhez tapadt hullaméreggel, elvesztette lelke egyensúlyát és Hamburgban a robogó vonat elé vetette magát. Előbb azonban levében megírta, mi kergette az öngyilkosságba.

Közben megüresedett Prágában és Heidelbergben a szülészeti tanszék. *Semmelweis* mind a két helyre pályázott, de eredmény nélkül. 1855. július 18-án *Birly* halála után *Semmelweist* nevezték ki Pesten a szülészeti és nőgyógyászat nyilvános rendes tanárává. Az akkori Ujvilág-, most *Semmelweis-utca* sarokházának II. emeletén öt kis szobát bocsátottak a klinika rendelkezésére. Mind az ötnek az ablakai a hullaházra vagy a boncterem felé nyitak. 27 orvos és 93 bábánövendék hallgatta előadásait. E mostoha viszonyok dacára az első tanévben 514 szülönő között csak 2 halt meg gyermekági lázban, vagyis 0.19%.

1856. április 1-én meghalt *Klein*. *Semmelweis* nagyon szeretett volna helyére kerülni és remélte is, hogy meghívják. Azonban nem így történt. Bécsi pártfogói *Skoda*, *Hebra* és *Rokitansky* nem tudták neki megbocsátani, hogy 6 év előtt szinte lábuk elé dobta a magántanárságot és búcsú nélkül otthagyta legfanatikusabb híveit. A trienti *Braun* került *Klein* helyére. A következő évben 16 gyermekági láz esete volt a klinikának. *Semmelweis* kimutatta, hogy tisztán és egyedül a fehér-, és ágynemű hiányos mosása volt ennek az oka. S midőn ezt a helytartóság számtanácsosa, *Tandler*, semmiképen sem akarta elhinni, *Semmelweis*, hogy igazát érzékeltetően bebizonyítsa, egy csomag frissen szállított fehérneműt küldött *Tandlernek*. Ez az argumentum azután megtette hatását. Szó nélkül teljesítették minden a fehér- és ágyneműre vonatkozó kérését. Meg is szűnt azonnal a klinikán a gyermekági láz. Ugyanezen évben nagy megtiszteltetés érte *Semmelweist*. A híres zürichi egyetemen megüresedett a szülészeti tanszéke és a fakultás minden pályázat mellőzésével *Semmelweist* hívta meg professzornak. Alapos megfontolás után azonban nem tett eleget e megtisztelő meghívásnak. Most már hazájában akart maradni. 1857. július 1-én oltárhoz vezette a nála 29 évvel fiatalabb *Weidenhofer Máriát*. Házassága életéig a lehető legboldogabb volt.

Lassankint a pestiek is tudatára jöttek *Semmelweis* korszakalkotó jelentőségének. Magángyakorlatra sohasem törekedett, de azért éjjel-nappal rendelkezésére állt mindenkinek. Kis klinikáját mintaszerűen vezette. Szíve egész melegevel és meggyőződése egész erejével hirdette halhatatlan tanait. Reggel 7-től 8-ig tartotta elméleti előadásait, azontúl 10-ig gyakorlatilag tanította hallgatóit és végezte a szükséges műtéteket. Ekkor hazament, átöltözött és kocsiján végezte magánprakszisát. Ezen útján fiatal felesége rendszerint elkísérte. A vizsgákon és szigorlatokon szigorú, de igazságos volt. Azt szokta volt mondani, ha jogász kellő készség nélkül kap oklevelet, legfeljebb elveszti pereit. Ha azonban orvos, de különösen szülész nem érti jól a szakmáját, ez már emberéletet jelenthet, ezért helyénvaló a legnagyobb szigorúság is.

Most már közel 8 évet töltött Pesten, anélkül, hogy nagy felfedezéséről egy sort írt vagy előadást tartott volna. Ezt *Schürer von Waldheim* nagy hibájával rója fel 1905-ben megjelent életrajzában. Csak 4 évvel később jelent meg *Ostwald* nagy munkája, amelyben kifejti, hogy a klasszikus typushoz tartozó nagy embereknek a közös sajátossága ez. Irtóznak a nagy nyilvánosságtól és ha már írásba foglalják nagy felfedezésüket, ez csak hi-

hetetlen lassúsággal és sok-sok tépelődés-tétovázás után történik. Amit tehát *Schürer Semmelweis* hibájául ró fel, azt csak klasszikus voltának szükségzerű és akaratától független következménye. Tanártársai, különösen *Hirschler* és *Markusovszky* évek óta hiába kérték, hogy ha már nem foglalja írásba tanait, legalább előadás formájában ismertesse mag teifedezését a magyar orvosokkal is. Végre, pesti tartózkodásának 8-ik évében, amint maga írja: „nehéz elhatározással újból a nyilvánosság elé lépett“ és 1858. január 2-án és 23-án, majd folytatólag május 16-án a pesti Kir. Orvosegyesületben tartotta meg előadásait a gyermekági láz kóroktanáról. Ezen előadások az Orvosi Hetilap második évfolyamában jelentek meg.

Az 1860. év elején végre új helyiséget nyert *Semmelweis* klinikája az akkor Országúton levő *Kunewalder*-ház II. emeletén, a régi műegyetem helyén. A Wiener Medizinische Klinik április 24-i száma pesti levelet közöl, amely így ismerteti az új helyiségeket: „Bár nem tagadható, hogy az intézetek tágasabbak lettek, de a belső berendezés még mindig a régi szálamomkeltő. Különösen a szülészeti klinika leírhatatlanul kezdetleges. Ott fekszenek a szegény gyermekágyasok szalmazsákon a földön, másoknak pedig két egymás mellé helyezett lócán készítettek fekhelyet... mindenütt szennyes fehérmű, ócska, szétrongyolt ágyruhák.“

Azonban még ezen állapotok sem tudták *Semmelweis* tetterejét megbénítani, fáradhatatlanul tovább dolgozott tanai kiépítésén. 1860. elején közölte *Hirschler*rel, hogy végre megkezdte élete nagy művének írásbafoglalását. És ez év októberében megjelent 543 oldalon nagy munkája: „A gyermekági láz kóroktana, fogalma és megelőzése.“ Az előszóban mintha egy nagy vállalapító hangjai csendülnének meg: „A sors letéteményesévé tett azoknak az igazságoknak, melyeket e könyv tartalmaz. Visszautasíthatatlan kötelességem helyt állni érettiük. Feladtam a reményt, hogy az ügy fontos és igaz volta feleslegessé tesz minden harcot. Nincs többé szó hajlamaimról, csupán azok élete jó számításba, kiknek abban a harcban, vajjon nékem, vagy ellenfeleimnek van-e igazuk, semmi részük sincsen. Le kell gyűrnöm a természetemet, ki kell újra lépnem a nyilvánosság elé, mert a hallgatás rosszul vált be; a sok keserű óra, mely e miatt már rám nehezedett, nem szolgált intésül; kiállottam és elviselem őket; azokért, amelyek még várnak reám, vigasztalást nyújt az a tudat, hogy amit mondtam, meggyőződésemből fakadt.“²⁾

Hatalmas műve első felében leírja a gyermekági láz évszázados pusztításait, majd keresetlen szavakkal, minden cikornya nélkül, a klasszikusokat jellemző szerénységgel előadja, miként fedezte fel e gyilkos betegség okát és megjelöli a betegség megelőzésének egyedüli helyes útját. A gyermekági láz lényegéről ezeket mondja: „A gyermekági láz tehát felszívódási láz, melyet valami bomlott állati szerves anyagnak a szervezetbe jutása okoz.“

„A bomlott állati szerves anyag, melynek felszívódása a gyermekági lázat okozza az esetek túlnyomó többségében kívülről jut a szervezetbe, ezek azok az esetek, melyeket el lehet hárítani...“

„Ritka esetekben a bomlott állati szerves anyag... a megtámadott szervezet határain belül képződik, ezek az autoinfectio esetei és ezek az esetek nem mind háríthatók el.“

„A bomlott állati szerves anyag forrása, melyből az az egyénekbe be-

2) Idézett munka 76. oldal.

lekerülve, a gyermekági lázat előidézi, bármely korú és nemű hulla... A bomlott állati szerves anyag vivője a vizsgáló ujj, az operáló kéz, a műserek, az ágynemű, a körlég, a szivacsok, az ágytálak...”

„A gyermekági láz tehát nem önálló kóralak, hanem válfaja a pyaemiának.”

„A gyermekági láz nem ragályos (contagiosus) betegség...”

„A gyermekági lázban megbetegedett gyermekágiasokról... nem vihető át a gyermekági láz az egészséges gyermekágiasokra, hogy ha nem egy bomlott állati szerves anyag vitetik át.”³⁾

Azután óriási statisztikai adatok alapján a napnál is világosabban bizonyítja mindazt, amit bécsi és pesti előadásaiiban kivenatosan közölt, majd a következő méla akkorddal fejezi be művét: „Ha a mai meggyőződéssemel tekintek vissza a multba, akkor azt a fájó érzést, mely elfog, csak egy boldogabb jövőbe vetett pillantással tudom elmulasztani, amikor a szülő háza-kon belül és kívül, az egész világon, csak az autoinfectio esetei fognak előfordulni.”⁴⁾

Könyve az egész világon élénk visszhangot keltett, de még mindig akadtak megrögzött ellenfelek, akiket ez a klasszikus munka sem győzött meg. *Späth*, a bécsi és *Scanzoni*, előbb a prágai, majd würzburgi tanár a végsőikig tagadták *Semmelweis* tanainak igazságát. Osztályaikon tovább is pusztított a gyermekági láz. *Semmelweis* szentül meg volt győződve, hogy ezen haláleseteket el lehetett volna kerülni. Tehát az ő szemében minden ilyen haláleset bizonyos fokig gyilkosság számba ment. Ezen sziklaszilárd meggyőződése diktálta u. n. nyílt leveleit, amelyeket *Späth*hez, *Scanzoni*hoz, majd a szülészet összes egyetemi professzoraihoz intézett. Igaz, hogy ezekben olyan hangot ütött meg, amelyeket nem mindenki helyeselt, de tette ezt jogos felháborodásában. *Späth*nek ezt írja: „Nincs egyéb mód a számomra, hogy véget vessek a gyilkolásnak, mint ellenfeleim kiméletlen leleplezése; akiknek helyén van a szíve, nem fog megróni érte, hogy ehhez az eszközhöz nyúlok.”⁵⁾ Majd pedig *Scanzoninak*: „Ha pedig Ön, tanácsos úr, anélkül, hogy tanításomat megcáfolná, tovább is írna és iratna a járványos gyermekági láz tanítása védelmére és ha Ön, tanácsos úr, tovább is a járványos gyermekági láz tanításában nevelné hallgatóit, akkor én Önt Istenember előtt gyilkosnak nevezem”⁶⁾

Hiszen kétségtelen, erős szavak ezek és tudományos vitában szokatlanok is. De ne feledjük, hogy minden állam büntető törvénykönyve nemcsak enyhítő, de teljesen mentő körülménynek ismeri el a jogos felháborodást. Ha volt valaha jogos felháborodás, úgy bizonyára a *Semmelweis* volt az. Hiszen a jövő megmutatta, hogy mindezen haláleseteket el lehetett volna kerülni, ha a napnál is világosabb tanait elfogadják. Sokan a nyílt levelek hangjában évek mulva bekövetkezett elmezavarodottságának előjeleit vélik megtalálni. Azt hiszem, aki ezen óriási küzdelemnek minden fejezetét ismeri, be fogja látni, hogy erről szó sem lehet. Jogos felháborodása és a hivatása magaslátán álló orvosnak humanitása diktálta ezen sorokat.

3) I. m. 153—157. oldal.

4) I. m. 487. oldal.

5) I. m. 500. oldal.

6) I. m. 504. oldal.

Teltek-multak az évek. *Semmelweis*nek minden törekvése csak tanainak kiépítésére és fejlesztésére irányult. Mint minden klasszikusnak csak az lebegett szeme előtt, hogy nagy felfedezését minden illetékes tényező elismerje és gyakorlatilag alkalmazza. A maga számára senkitől nem kért és nem várt semmit. Annak a testet és lelket egyaránt felörlő küzdelemnek, amelyet tanainak elismertetéseért az egész világgal folytatott, nem volt más célja, mint a gyermekági láz kipusztítása. Évről-évre gyarapodott azon szülészprofesszorok száma, akik minden fenntartás nélkül elismerték és teljes egészükben elfogadták tanait. De a kisszámú ellenfelekkel folytatott sívár küzdelem a végletekig elkeserítette *Semmelweist*.

A klasszikus természetrajzához tartozik az a szinte beteges érzékenység, amellyel minden tanai ellen irányult ellenvetést visszautasított. Tisztán akart állani, úgy kortársai, mint az utókor előtt is. Azért igyekezett tanait még jobban megalapozni és minden, még a jövőben is felmerülhető ellenvetést már előre megdönteni. És bekövetkezett az, ami előbb-utóbb majd minden vérbeli klasszikusnak elmaradhatatlan tragikuma. Az évtizedes küzdelem sok-sok izgalma végre *Semmelweis* hatalmas szervezetét is kikezdte. És ha tettereje és harci készsége egyelőre nem is csökkent, egész fellépésén és viselkedésén bizonyos fáradtságot vettek észre barátai. Az eddig daliás, erőteljes és a zavartalan egészség prototypusát mutató férfi a hatvanas évek elején hirtelen öregedni kezdett. 42 éves volt, de sokkal idősebb férfi benyomását tette. De beállott más változás is, amely megdöbbsentette családját és sokszámú híveit. Időnként súlyos levertség vett rajta erőt, amelyet *Markusovszky* avval igyekezett ellensúlyozni, hogy hangyaszigalommal gyűjtötte a tanai elismeréséről szóló cikkeket. De *Semmelweis* már ennek sem tudott örülni. Ez apáthiát azonban szokatlan élnétség váltotta fel, ha egyetemi előadásai folyamán a gyermekági lázra került a sor. Mint a legtöbb klasszikus sem jó szónok, sem jó előadó nem volt, a szónoklás külső eszközeivel sem rendelkezett; de midőn a gyermekági láz okait és megelőzését kezdte fejtegetni, valóságos Ciceróvá változott, szinte ömlött ajkáról a szó. Éles judiciummal, megdönthetetlen logikával csoportosította érveit és szinte extásisba hozta hallgatóit s midőn ellenfeleire került a sor, akiknek klinikáin változatlanul pusztított a gyermekági láz, annyira erőt vett rajta az elkeseredés, hogy könnyezni kezdett és képtelen volt előadását folytatni. Ha a bábajelöltek vizsgáin, vagy a orvosok szigorlatain észrevette, hogy a jelöltek tanainak lényegével nincsenek tisztában, a különben végletekig udvarias professor mérhetetlen haragra gerjelt, úgy, hogy a vizsgák elnökei alig tudták csillapítani.

1865 elején még aggasztóbb tünetek mutatkoztak. Feledékeny lett, beteglátogataisait csak éjjel végezte, az utcán megszólított vadidegeneket és a gyermekági lázról tartott nekik előadást. A klinikán is feltűnt különködő viselkedése.

Ugyanez év nyarán a városligetben lakó ismerőseinél volt vacsorára hivatalos, ahol hihetetlenül sokat evett, majd minden összefüggés nélkül sokat beszélt. Felesége kérésére *Markusovszky* másnap alaposan megvizsgálta és csillapítókat rendelt neki. Azután rohamosan, feltartóztathatatlan gyorsasággal közeledett a végzet. Július végén a fakultás ülésén *Semmelweis*nak előterjesztést kellett volna tennie a klinikán megüresedett tanársegédi állás betöltésére nézve. Ehelyett a bábasküi szövegét kezdte felolvasni. Tanártársai: *Wagner*, *Balassa*, és *Bókay* hazavitték és érvágást alkalmaztak.

A másnap megtartott consiliumon abban állapotak meg, hogy Gräfenbergbe viszik. Ez másnap, július 31.-én meg is történt. Ott azonban annyira rosszabbodott az állapota, hogy néhány nap múlva az alsóausztriai tartományi kórházba kellett szállítani. Ott vették észre a jobb mutatóujján levő kis gyenyedést, amelyből néhány nap múlva általános fertőzés fejlődött.

Augusztus 13-án halt meg ugyanabban a betegségben, amelynek le-
küzdésében merült ki egész életének önfeláldozó munkája.

Ha most elvonultatjuk lelki szemünk előtt *Semmelweis* felfedezésének küzdelmes történetét, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy ennek a nagy magyar orvosnak, mint a legtöbb klasszikusnak, csak a második nemzedék szolgálatott igazságot és hogy e késedelemnek okát elsősorban szűkebb értelemben vett kollegáinak féltékenységből, sőt rosszindulatában kell keresnünk. Amíg a kitaposott utakon járt, senki sem állott útjában; amint azonban új tanokat kezdett hirdetni, egymás után támadtak ellenfelei, főleg a szülészek és nőorvosok köréből. Míg a más szakmabeliek, elsősorban *Rokitansky*, *Skoda* és *Hebra*, azonnal felismerték tanai igazságát és óriási horderejét, miért is teljes meggyőződéssel és szinte fanatikus ragaszkodással álltak melléje. A híres bécsi iskola valósággal kiüldözte kebeléből legnagyobb asszistensét, sőt midőn *Klein* halála után fényes alkalmá lett volna hibájának jóvátételére, igen kicsinyes okból elmulasztotta ezt is. Pesten majdnem ugyanez ismétlődött. A szülészek és nőorvosok egyáltalában nem vették komolyan és avval a bizonyos kézlegységgel akarták elintézni, amellyel a hivatalos szakemberek ősidők óta igyekeznek minden új gondolatot elnémítani. *Markusovszky* mellett *Balassa* és *Hirschler* voltak leglelkesebb szószólói és fanatikus hívei. Velük szemben *Birly*, a szüléset professzora, fölényes szánakozással hallgatta végig a fiatal orvos előterjesztését és avval bocsátotta el, hogy adjon szülőnőinek több hashajtót, csakis avval veheti elejét a gyermekági láznak. *Birly* halála után azonban az egész magyar orvosi kar osztatlan elismeréssel fogadta el *Semmelweis* tanzait.

És ha mai szemmel nézve azt kérdezzük, mikép volt lehetséges, hogy *Semmelweis* megfigyeléseinek absolut megbízhatósága, csodálatosan világos és meggyőző okfejtése és elsősorban fényes eredményei nem tudták a szakembereket meggyőzni tanainak igazságáról, úgy ennek okát nem kis részben az egyetemi oktatásnak azon még ma is fennálló sajátosságában kell keresnünk, hogy ellentmondást nem tűró tekintéllyel elég gyakran megdönthetetlen dogma gyanánt hirdet olyan tanokat, amelyek már néhány év múlva helyt nem állóknak bizonyulnak. A szüléset professzorai az egyetemi katedra meg nem fellebbezhető magasságából a gyermekági láz okairól olyan tanokat hirdettek, amelyekkel szemben a fiatal tanársegédnek új tana már egyszerűsége miatt is csak a pusztába kiáltó szó lehetett. És ha végül az igazság győzedelmeskedett is, ne felejtjük el, hogy ezen késedelem sok-sok fiatal anyának és gyermekének életébe került. És nem szabad csodálkoznunk, hogy *Semmelweis* ezen nap-nap után ismétlődő halálesetek hallatára, amelyeket tanainak elfogadása esetén el lehetett volna kerülni, végre is testében megtört és lelkében meghasonlott.

Az osztrákok, akik *Semmelweis* kutató munkáját éveken át minden-
képen elgáncsolták és valóságos szadismussal kiüldözték a bécsi egyetem kö-
telékéből, a század elején, midőn híre és dicsősége már az egész világot
bejárta, egyszerre magukénak kezdték hirdetni *Semmelweist* és erőnek
erejével osztráknak akarták feltüntetni. Kitünő orvoshistorikusunk, *Győry*

Tibor, azonban már évtizedek előtt a leghitelesebb dokumentumok alapján bebizonyította, hogy *Semmelweis*nek már az ükapja is Magyarországon született,⁷⁾ úgy, hogy idegen hangzású neve ellenére is magyarnak⁸⁾ kell tartanunk. Különben is, ha csak egy pillantást vetünk az Erzsébet-téren álló élethű márványszobrára, azonnal észrevesszük, hogy egész lénye, különösen hatalmas koponyája, visszatükrözi a magyar faj minden tipikus tulajdonságát.

Győry úgy a hazai, mint a külföldi szaklapokban évtizedes küzdelmet folytatott *Semmelweis* magyar voltának elismertetéséért és tisztán az ő érdeme, hogy ma már az egész tudományos világ minden fenntartás nélkül tisztában van *Semmelweis* magyar voltával. Ennek az orvosi köztudatba átment igazságnak hathatós kifejezést adott az orvostörténelmi tudomány nestora és elismert mestere, *Sudhoff*, a német orvostörténelmi congressusnak 1929. év őszién Budapesten tartott ülésén, midőn *Semmelweis* magyarságát kiemelve hangsúlyozta, hogy a magyar nemzet lelkéből sarjadzott ki a világ összes népeinek boldogítására az orvosi tudománynak ez a herosza, aki korszalkotó felfedezésével nemcsak az anyák megmentőjévé vált, hanem az antisepsis és asepsis megteremtője is, és ezáltal új irányba terelte nemcsak a nőgyógyászatot, hanem a sebészetet is soha nem sejtett magas fokra emelte.

Ma már az egész világ orvosai elismerik *Semmelweis* tanainak elvitathatatlan igazságát és óriási jelentőségét, nemcsak a szülészetre, hanem a sebészetre is. Ma már minlenkinek tisztában kell lennie azzal, hogy *Semmelweis* felfedezése következtében az emberiség sok-sok millióval gyarapodott és fog gyarapodni időtlen időkre. Míg ezelőtt a gyermekágyi láz a leggyakoribb betegségek közé tartozott, ma már olyan ritka, hogy a szülészeti professzorai fél éveken át nem tudnak hallgatóiknak csak egy ily esetet is demonstrálni. Hiszen olyan klinikákon, ahol *Semmelweis* minden követelését meg tudták valósítani, megesik, hogy 1000 egymás után következő szülésnél a gyermekágyi láz egyetlen esete sem fordul elő.

Semmelweis esetéből sok tanulságot vonhatunk le. Ne vonjuk meg senkitől a tanulás lehetőségét és őrizzük meg a tudományos kutatás szabadságát! Szeressük a fiatalokat és ne álljunk útjába a különcöknek. Ne nézzük le azokat, akik nem a kitaposott utakon járnak. Hiszen a természettudományok évszázados története bizonyítja, hogy elsősorban ezekből kerülnek ki a nagy felfedezők, az emberiség nagy szellemei.

És vajjon mi, orvosok, megtettünk és megteszünk-e mindent, hogy a nagyközönség is tisztában legyen e nagy magyar orvosnak korszakos jelentőségével? Azt kell mondanunk, hogy ezen a téren sok mulasztás történik ma is. Különben nem eshetne meg az, amit *Győry Tibor* közölt velem egyik levelében, hogy midőn egy kis fiúcska *Semmelweis* szobra előtt azt kérdezte atyjától, kit ábrázol a szobor, azt a választ kapta, hogy valami régi pesti polgármestert. És magammal történt meg, hogy midőn egy osztrák származású nő figyelmét felhívtam arra a sárga Apród-utcai házra, amelyben *Semmelweis* született, azt kérdezte tőlem: „Ki volt ez a furcsa nevű úr?” Ennek nem szabad és nem is fog megtörténni. Hiszen „haláluk

7) Szikra (Moson vm.) község XVII. században megkezdett anyakönyvi feljegyzéseiben már szerepel a *Semmelweis* család.

után nőnek az emberek“. Nemzedékről–nemzedékre szélesebb és szélesebb körökre fog terjedni *Semmelweis* tanainak korszakos jelentősége és óriási hordereje. És el fog jönni az az idő, amikor minden leányiskolában fel fogják világosítani a leendő anyákat arról, hogy ennek a furcsa nevű nagy magyar orvosnak köszönhetik azt, aminek *Tauffer Vilmos*, nagy elődje születésének centennáriuma alkalmából költői lendülettel olyan beszédes kifejezést adott, midőn *Semmelweis* tanainak a más állapotban levő nők felkérére gyakorolt hatását fejtegette: „Ezt a nagy elváltozást a lelkekben, ezt a minden anyai szívet eltöltő biztonságot, ezt a félelem nélküli hitet az anyaság szentségében és szépségében a világ minden asszonya *Semmelweis*-nak köszöni.“

8) Tömören foglalta össze *Semmelweis* magyar voltát igazoló dokumentumokat *Györy Tibor* 1906. szept. 30-án a budapesti Kir. M. Tudományegyetem nemzetközi ünnepélyén tartott emlékbeszédében: „Mienk volt *Semmelweis* a szó legnemesebb, legteltesebb értelmében: nemcsak mert hazánk szülötte volt, ki 1813-ban Budán jött napvilágra, kinek egyenes elődei már a XVII. században kimuathatólag magyar honosok voltak, kinek három testvére vett részt az osztrákok ellen vívott szabadságharcunkban; nemcsak azért, mert három év kivételével összes tanulmányait hazánkban végezte s nemcsak azért, mert ő is mindenkoron büszkén magyarnak vallotta magát s azt elnyomatásunk idején külsőleg, ruházatával is demonstrálta, de azért is, mert működésének jelentőségteljes mozzanatai a magyar földön játszódtak le. A világ által mellőzött, Bécsből kiűldözött férfit mi tárt karokkal fogadtuk: rögtön kórházi főorvosi állást s a tanszék megürültével professurát nyújtottunk neki. Nálunk fogott tollat kezébe, itt írta meg összes munkáit, közöttük halhatatlan nagy könyvét, de nem magyarul, mert idehaza senki sem támadta tanítását, hanem azok nyelvén, akikre — mint maga mondá — hatni kellett: németül. Végül itt akadt azokra a nemeslelkű barátokra, akik nemcsak buzdítói, de vigasztalói is lettek ama szomorú esztendőnkben, amikor a világ csak támadta tanítását.“ (Acta Reg. Scient. Univ. Hung. 1907—1908. 416. oldal.)

CENTRUM
KIADÓVALLALAT RT
BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár